

Seminář k 10. výročí platnosti Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

konaný na Právnické fakultě MU v Brně dne 2. května 2002

Jan Filip*

Tak jako vloni téměř bez povšimnutí uplynulo deset let od přijetí Listiny základních práv a svobod jako klíčového právního předpisu našeho polistopadového vývoje, stalo se tak rovněž v případě dalšího významného výročí z pohledu našeho právního řádu. Dne 18. března 1992, tedy před desíti lety, vstoupila pro tehdejší ČSFR v platnost Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“) ve znění protokolů č. 3, 5 a 8, sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a další smluvní dokumenty

na tuto Úmluvu navazující, tj. Dodatkový protokol, sjednaný v Paříži dne 20. března 1952, Protokol č. 2 sjednaný ve Štrasburku dne 6. května 1963, Protokol č. 4, sjednaný ve Štrasburku dne 16. září 1963, Protokol č. 6 sjednaný ve Štrasburku dne 28. dubna 1983 a Protokol č. 7, sjednaný ve Štrasburku dne 22. listopadu 1984.

Vedle Listiny základních práv a svobod se tak na základě § 2 ústavního zákona č. 23/1991 Sb. stal obecně závazným klíčový lidskoprávní dokument druhé po-

---

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Katedra ústavního práva a politikologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

lovinu 20. století a náš stát se zařadil mezi státy, které se zavázaly její nejen dodržovat, ale i uznávat na základě vzájemnosti pravomoc Evropského soudu pro lidská práva, pokud k porušení práv vyplývajících z těchto dokumentů došlo po nabytí jejich platnosti pro ČSFR.

Této příležitosti se nakonec chopila Nadace EMP o. p. s. (vydávající mimo jiné stejnojmenný časopis) a za spolupráce ASPI Publishing, s. r. o. a vedení Právnické fakulty MU uspořádala seminář k tomuto výročí. Hned v úvodu je třeba poznamenat, že v měla velmi šťastnou ruku při citlivém výběru účastníků semináře, který se rozhodla uspořádat pro uzavřený okruh odborníků, kteří s problematikou Evropské úmluvy přicházejí do úzkého kontaktu v justiční a akademické činnosti, a to v České republice i ve Štrasburku. Pokud zdůrazňují uzavřenost, míním tím nejen omezený počet míst v jednací síle, nýbrž i to, že během semináře měly účastníci možnost zaujímat stanoviska, která se z různých důvodů běžně neprezentují. Tato *off record* část byla rovněž velmi zajímavá. Předmětem semináře byla jak samotná Evropská úmluva, tak její význam pro vývoj práva v ČR za posledních deset let a její vztah k Listině základních práv a svobod.

V úvodním vystoupení moderátor semináře **J. Filip** (PrF MU) poukázal na význam Evropské úmluvy pro judikaturu Ústavního soudu a uvedl řadu příkladů jejího praktického použití. Současně ale zdůraznil, že v případě totožnosti jejích ustanovení s Listinou dává Ústavní soud přednost Listině, o kterou potom opírá svá rozhodnutí. Samostatně prakticky Evropská úmluva používána není, i když v případě některých nálezů (zejména nález č. 276/2001 Sb. k části páté o. s. ř. a nálezy k § 250f o. s. ř.) hrála zásadní roli. Nejčastěji ji přitom aplikován čl. 6 Evropské úmluvy. Zcela otevřeným problémem je otázka horizontálního působení Evropské úmluvy, která je komplikována chápáním mezinárodněprávní subjektivitu jedince, kterému sice mohou jako destinatáři plynout výhody, nyní je ale zavazován, a aniž byl účastníkem procesu uzavření smlouvy. Základní je nepochybně odpovědnost státu jako strany Evropské úmluvy, že zajistí její respektování i ve vztazích mezi soukromými osobami (např. Ústavní soud vyšel z toho, že právo na nutnou obranu nespadá přímo pod čl. 2 odst. 1 Úmluvy). Moderátor uvedl, že je třeba nadšením z přímé aplikace Listiny nebo Úmluvy mírnit. Ve skutečnosti jde o problematiku pozitivních závazků států spjatou s koncepcí subjektivního veřejného práva, která je známa přes sto let na rozdíl od horizontálního působení, které si diskutuje přes 50 let. Jako úkol do budoucnosti byla zdůrazněna potřeba zpracování vztahu Listiny a Úmluvy, stejně jako vyhodnocení společných a rozdílných rysů výkladu Listiny a Úmluvy v judikatuře českých a slovenských soudů s ohledem na společný obsahový základ. Dále je to problém kautel pro omezení základních práv a svobod, jejichž výčet nejsou v Listině a Úmluvě vždy stejné.

V hlavních referátech se problematikou Evropské úmluvy nejdříve zabýval **JUDr. O. Motejl** – Veřejný ochránce práv a současně předseda redakční rady časopisu „Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva“, který vydává ASPI Publishing s. r. o. Poukázal na negativní skutečnost, že podle jeho názoru se právníká veřejnost obtížně smiřuje s tím, že existuje mezinárodní dokument i mezinárodní orgán pro rozvoj domácí judikatury. Kriticky poukázal i na dluh akademické sféry v oblasti výuky Evropské úmluvy (s tímto názorem ovšem její přítomní zástupci polemizovali). V další svém vystoupení zhodnotil aplikaci jednotlivých ustanovení Evropské úmluvy v činnosti svého úřadu (např. čl. 8, čl. 9, čl. 1 Dodatkového protokolu). I k tomuto vystoupení byla bohatá diskuse (**J. Filip** – stížnost k VOP jako poslední zákonný prostředek v judikatuře Ústavního soudu, košer strava v pojetí Ústavního soudu a VOP, odlišné pojetí průtahů v řízení podle čl. 38 odst. 2 Listiny a § 75 odst. 2 písm. b/ zákona o Ústavním soudu).

Další obsáhlý referát věnovaný organizaci a judikatuře Evropského soudu pro lidská práva přednesl **JUDr. Karel Jungwirth**, soudce Evropského soudu pro lidská práva. Kromě funkcí Evropské úmluvy se zabýval rovněž rozhodnutími tohoto soudu, která se týkají ČR. Od zahájení činnosti soudu 1. listopadu 1998 do dubna 2002 bylo evidováno 1483 stížností proti ČR (pro srovnání zhruba 1300 proti Rakousku, 1100 proti Maďarsku), z toho bylo šest rozsudků. Z počtu stížností a jejich úspěchu před Evropským soudem však nelze činit závěry o úrovni dodržování Úmluvy (např. velké množství proti Velké Británii, žádná proti Rusku nebo Ukrajině). V následné diskusi (**J. Filip**, prof. Malenovský) byla věnována pozornost rozsudku ve věci Krčmář a možnosti obnovy řízení (zde poukázáno na novelu franc. tr. řádu z roku 2000, která tuto otázku řeší), **JUDr. Vít Schorm** (MS ČR, zástupce ČR ve Štrasburku) poukázal na problematiku § 117 až 119 zákona o Ústavním soudu, dále se v diskusi hovořilo o řešení odškodnění za průtahy v řízení (poukázáno na italský lege Pinto), předseda ČAK **JUDr. S. Balík** hovořil o pokusu jít cestou zákona č. 82/1998 Sb.), **doc. Mikule** (PrF KU) poukázal na novou úpravu odškodnění u Ústavního soudu SR, diskutovalo se o vlivu úrovně advokátů na úspěch v řízení (převažující názor, pouze předsedkyně Nejvyššího soudu **JUDr. I. Brožová** zdůrazňovala klíčovou roli soudců), pojetí ústavní stížnosti jako posledního domácího prostředku, významu i odsuzujícího rozsudku pro rozvoj práva v ČR (**JUDr. V. Balaš**, ředitel ÚSP ČAV), naopak příznivý rozsudek může být problémem (**J. Filip** k rozsudku ve věci Špaček v. ČR) atd.

Následoval obsáhlý referát **prof. J. Malenovského** (Ústavní soud, PrF MU) k otázce aplikace nového čl. 10 Ústavy ČR. V něm vyargumentoval nutnost jeho použití i na všechny mezinárodní smlouvy, které splňují jeho podmínky bez ohledu na datum jejich platnosti. Velký důraz položil na pojetí čl. 1 odst. 2 Ústavy

ČR jako základní interpretační pomůcky pro závazky nejen ze smluv, nýbrž celého mezinárodního práva. Povinností ČR je zajistit jejich dodržení včetně řízení o ústavních stížnostech a o ústavnosti právních předpisů. Rovněž k této otázce proběhla živá diskuse, ve které se kriticky hovořilo o formulacích ústavní novely, úmyslu ústavodárce a jiném méně složitě naplnění smyslu novely (J. Filip, V. Balaš). **JUDr. Radovan Procházka** (Ústavní soud SR) referoval o aplikaci Evropské úmluvy v činnosti Ústavního soudu SR (zad-

stiučnění za průtahy, délka vazby, ochrana svobody projevu, rovnost zbraní). **Doc. P. Šturma** (PrF KU) se ve svém referátu zaměřil na problematiku hospodářských, sociálních a kulturních práv a jejich úpravu v textu Evropské úmluvy (v této souvislosti poukázal na problematiku práva na vzdělání a jeho pojetí, na potřebu dynamického výkladu čl. 6 a čl. 8, na dosažitelnost procesních práv podle čl. 6 a čl. 13, na pojetí čl. 1 Dodatkového protokolu v souvislosti s právy vlastníků a ochranou nájemníků).